

Received / Makale Geliş Tarihi 11.09.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 27.10.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(100), 2922-2933

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10045816

Dr. Öğr. Üyesi Gülay Özdemir Akgündüz

<https://orcid.org/0000-0003-3013-7166>

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bingöl/ TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/03hx84x94>

Prometheus Mitinde Bölünmüş İnsanın Birliğe Yolculuğu

Divided Man's Journey to Unity in the Myth of Prometheus

ÖZET

Bu makalede Prometheus miti bağlamında insanın 'kendi olma' serüveninin olanağı ele alınmıştır. Mite ilişkin geleneksel anlatılar, Prometheus figürünün insanlığa armağanı olan ateşin, insanlığın gelişimindeki ve ilerleyişindeki katkısına ve ateşin sembolik anlamlarına odaklanır. Ateş, kimi zaman bir başkaldırıya, kimi zaman özgürlük ve yaratıcılığa kimi zaman da ıstırap ve sefalete neden olan bir sembol olarak okunur. Bu makalede ateş, insanın benlik bilincini ve kendinin farkındalığını edinme sürecinde, ona içkin olan ve ondaki dönüşümü olanaklı kılan ruhsal bir kıvılcım olarak düşünülür. Makale öncelikle kendini yaratma sorumluluğunu tek başına üstlenen çıplak insanın, ilk aşamada deneyimlediği düşüşe, ayrıma ve bölünmeye odaklanır. Kendinden bu kopuşu, bu bölünmeyi deneyimleyen insan, benliğin bir parçasıyla kendini özdeşleştirir. Bu özdeşleşme sonucunda öteki parçayı, kendindeki ötekiyi, göz ardı ederek eyleyen insanın dönüşümü olanaksızlaşır. Benliğin bir bütün olarak kendinin bilincine erebilmesi için, her iki parçanın karşılaşacağı bir ana ihtiyaç vardır. Makalede mitte belirginleşen Prometheus'un ve Epimetheus'un karşılaşma anı, sürekli kendini aşma ve dönüştürme olanağını gerçekleştiren yaratıcı, özgür insana bir model olarak ele alınır. Böylece bu karşılaşma ya da farkındalık anında, ayının ve farkın, özgürlük ve zorunluluğun, belirlenmiş olanın ve belirsiz olanın, tekrardaki farkın anlamı açığa çıkar ve insanın kendi olma serüveninde sınırsız olanakları açar.

Anahtar Kelimeler: Düşüş, Bölünme, Birlik, Yaratıcılık, Dönüşüm.

ABSTRACT

In this article, the possibility of man's adventure off being himself is discussed in the context of the Prometheus myth. Traditional narratives of the myth focus on the contribution of fire, the gift of the Prometheus figure to humanity, the development and progress of humanity and the symbolic meanings of fire. Fire is sometimes read as a symbol that causes rebellion, sometimes freedom and creativity, and sometimes agony and misery. In this article, fire is considered a spiritual spark that is inherent in man in the process of acquiring self-consciousness and self-awareness and makes the transformation possible for him. The article primarily focuses on the fall, separation and division experienced by the naked human being, who alone undertakes the responsibility of creating himself. The person who experiences this separation from himself, this division identifies himself with a part of himself. As a result of this identification, the transformation of the person who acts by ignoring the other, the other within himself, becomes impossible. In order for the self to become conscious of itself as a whole, a moment is needed in which both parts meet. In the article, the moment of encounter between Prometheus and Epimetheus, which becomes evident in the myth, is discussed as a model for the creative, free human being who realizes the possibility of constantly transcending and transforming himself. Thus, in this moment of encounter or awareness, the meaning of the same and the difference, freedom and necessity, the determined and the uncertain, the difference in repetition is revealed and opens unlimited possibilities in the adventure of being oneself.

Keywords: Division, Unity, Creativity, Transformation.

1. GİRİŞ

Mitoslar, insanın evrenin oluşumuna, tanrıların doğuşuna ve insani dünyaya ilişkin açıklamalarına dayanır. Tarihsel süreç içinde antik mitoslar toplumsal, kültürel ve sosyal değişimlere bağlı olarak yeniden ele alınmış ve onlara içkin sembolik anlam yeniden şekillendirilmiştir. Prometheus miti, antik çağdan günümüze farklı filozoflar, sanatçılar, düşünürler tarafından farklı açılardan ele alınmış ve mitin klasik anlamı dönüşüme uğramıştır. Ama genel olarak mite ilişkin tüm açıklamalarda paylaşılan şey, Prometheus'un insanlığın yaratıcısı, eğitici, hayırsever yardımcısı ve arkaik prototipi olarak görülmesidir. Bu çalışma Hesiodos'un, Aiskhylos'un, Platon'un ve Goethe'nin Prometheus mitine ilişkin yorumları bağlamında, mitin sembolik anlamı temelinde insanın 'kendinin bilincini' edinme sürecini açıklamayı amaçlamaktadır. Hesiodos'ta Prometheus, kibirli, isyankâr tavrıyla insanlığı ezeli bir sefalete sürükleyen

kurnaz bir karakterdir. Hesiodos'un aksine Aiskhylos'ta Prometheus otoriteye, zulme, adaletsizliğe başkaldıran, insanlara duyduğu sevgiyle onları içinde buldukları sefil yaşamdan kurtaran ve bu uğurda kendini cesurca feda eden, iyiliksever bir isyancıdır. Platon'da Zeus'la birlikte insanlığın düşünsel, politik, teknik ve entelektüel gelişimi ve ilerleyişini sağlayan, devrimci, bir figürken; Goethe'de tanrısal alanda insani alanı keskin bir şekilde birbirinden ayıran, böylece insanı özgürleştirerek, ona kendini yaratma özerkliğini bahşeden, yaratıcı, özgür bir ilk örnektir. Mitin ontolojik, politik, psikolojik, sosyal ve ahlaki bağlamlarda ele alınan her bir anlatısı, onun esnekliğinden kaynaklanır. Böylece mitin tüm versiyonları ele alındığında, Prometheus'un çaresizce kayalara zincirlenmiş bir durumdan, bilgeliği sayesinde özgür, yaratıcı ve uzlaşımca bir karaktere yükseliş yolculuğu gözlemlenir.

Prometheus miti insan olmanın ne anlama geldiğine ilişkin bir sorgulamaya olanak tanır. Mit, insanın kökeni, evrendeki yeri ve yaradılışına ilişkin bir söylevden ziyade, her durum ve çağda insanın bilinçli farkındalık kazanma serüvenine yönelik bir yolculuğu belirginleştirir. Bu nedenle bu çalışma, bu yolculuğun izini sürmeyi ve insanın kendinde bölünmüş ve eksik varoluşu temelinde, her bir bölünmenin birbiriyle karşılaştığı anı, birlik ve bilinçli farkındalık anını keşfetmeyi amaçlar. İnsan varoluşu doğası gereği eksik bir varoluştur ve bu eksikliği tamamlama çabasıdır. İnsanın bilinçsiz varlık düzeyinden, bilinçli farkındalık düzeyine yükselişi, eylemi, hareketi ve gelişimi olanaklı kılan düalist bir alanda gerçekleşir. İnsana içkin olan bu eksiklik, onun eylemini ya da kendinden kendine yolculuğunu olanaklı kılan en temel unsurdur. Ama bu eksiklik, insanın tüm çabasına rağmen asla tamamlanamayan bir eksiklik olarak kalır. İnsanlığı tanrısal alandan ayıran ve onun yaratıcılığını, özgürlüğünü, sanatsal, politik, felsefi ve düşünsel gelişimini sürekli kılan şey de, bu tamlığa ve bütünlüğe ulaşma arzusudur. Bu açıdan her insan, Prometheus'un ve Epimetheus'un sembolize ettiği benliğin iki parçasından oluşur. Birbirine zıt yönde hareket eden bu parçaların kendine özgü yetileri ve işlevleri vardır. Bu işlev ve yetiler, Prometheus ve Epimetheus kardeşlerin birbirine bağımlılığını ve zorunluluğunu gerektiren, ikiz yetilerdir. Bu nedenle onların birbirinden bağımsız varoluşundan söz edilemez. Bu parçalar birbirinden bağımsız olarak hareket etmeye başladığında ve her biri ötekini ya da kendinin ötekiliğini reddettiğinde, insan büyük bir cezaya ve ıstıraba mahkum olur. Benliğin bölünmüş, bilinçsiz kendinden, birliğe ulaşmış ve kendi farkındalığını kazanmış bir kendiliğe olan yolculuğunda ilk aşama bu bölünme ve ayrılmanın farkındalığıdır. Mitte ceza ya da düşüş olarak anlatılan bilinçli varoluşun bu ilk farkındalığı, yolculuğun sonraki aşamaları için zorunludur. Çıplaklığın, yalnız bırakılmışlığın bu farkındalığı aynı zamanda eyleme, ötekine yönelmeye olanak tanır. Ayrımların ve farkların çeşitlendiği bu düzey, tekil benliğin bölünmüş parçalarının kendine ilişkin farkındalıklarını da birlikte getirir. Bu ayrılmış, kopuk parçaların yeniden ama bilinçli farkındalıkla birleşme anı, birbiriyle karşılaşma olanağında kendini gösterir. Bu anda her parça diğeri aracılığıyla hem kendini hem de kendindeki ötekini tanır ve onsuz eyleyemeyeceğinin farkına varır. İnsan oluşumsal bir varoluştur. Bu oluşumun gerektirdiği süreç, sürekli bir kendini aşma çabasını içerir. İnsanın kendini yani olmuş olduğu şeyi aşabilmesi ve henüz olmadığı olanaklara açılabilmesi için, olan şey olarak kendini bilmesi ve tanıması gerekir. Bu tanıma ancak ötekinin, yani onun olmadığı şeyin dolayımı aracılığıyla gerçekleştiği için, her parçanın diğer parçanın zamanına ve mekanına açılıp, genişlemesi ve böylece oluş sürecini dinamikleştirmesi gerekir. Dolayısıyla karşılaşma anı, benliğin birliğe ulaşma anı olarak, özgürlüğün ve yaratıcılığın her an yeniden başladığı, ceza ve günahın bedelinin ödendiği, bir yükseliş anıdır. Bu nedenle Prometheus miti, benliğin birliğine ve bilinçli farkındalığa bir çağrı olarak okunabilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde benliğin sembolik ilk günah ya da düşüş aracılığıyla bölünmesine ve bu bölünmenin mitteki karşılığına odaklanır. Bütünlükten kopan benliğin bu anı, düalitenin farkındalık anıdır. Bu anda henüz bir ayrılaşma ve farklılık yoktur. Üçüncü bölüm benliğin iki kutbunun birbirini, kendinin dışında bir öteki olarak duyumsadığı ve her bir parçanın kendi olma iddiasıyla eylediği bir düzeyi açıklar. Çalışmanın dördüncü bölümü Prometheus mitinin en temel mesajı olan, Prometheuscu yaratıcı insanı ele alır. Bir açıdan Prometheus karakteri, insanlığın tüm gelişiminin ve büyümesinin örneği olarak görülür. Aiskhylos ve Goethe mitte insanın yaratıcı ve özgür dehasını vurgulayarak, insanlığı bu dehaya uyanmaya teşvik etmeye çalışır. Yaratıcı birey, benliğinin iki kutbunun farkında olan ve eylemleri aracılığıyla kendini dönüştürmeye, kendini yaratmanın sorumluluğunu tek başına üstlenmeye ve bilinçli farkındalığını koruyup, sürdürmeye çabalar. Çalışmanın son bölümü benliğin birliğinin olanağına ve bu olanağın nasıl gerçekleştirileceğine odaklanır.

2. BİRLİKTE KOPUŞ

Prometheus miti, insanlığın tanrılar dünyasından, dolayısıyla da ruhun birlik ve bütünlüğünden kopuşunun sembolik anlatısıdır. Mitte anlatılan tanrısal alanda bilinç henüz uykudadır ve kendinin bilincinde değildir. Bu nedenle bu alan, ayrımın/farkın olmadığı, salt bir özdeşlik halini yansıtır. Hesiodos'un *İşler ve Günler'de* 'altın çağ' olarak adlandırdığı bu durumda insanlar, kaygıdan, acıdan, dertten, sıkıntıdan ve

ihhtiyarlıktan bağımsız, tüm kutsal nimetlerden faydalanarak, tanrılar gibi yaşıyorlardı (Hesiodos, 1977: 146). İnsanın bu özdeşlik ve birlik halinden kopuşu, Prometheus'un hilekar bir şekilde tanrılar ve insanlar arasında kurban paylaşırma ve bu olayın sonucunda ateşi çalma eylemleri aracılığıyla gerçekleşir. Mekone'de tanrılar ve insanlar arasında çıkan bir çatışmada, kurnaz Prometheus Zeus'u aldatma niyetiyle, yarısı karın derisinin altında saklanan, yağlı etler ve bağırsaklardan, diğer yarısı da ak yağlar altında saklanan, yalın kemiklerden oluşan iki parçaya böldüğü koca bir öküzü sofraya getirir (Hesiodos, 1977: 22). Kurnazlığı anlayan öfkeli Zeus, bunun üzerine ölümlülere ateşi vermektan vazgeçer (Hesiodos, 1977: 123). Ama Prometheus insanlığı içine düştüğü bu durumdan kurtarmak için, Zeus'a karşı ikinci bir oyun oynayarak, ondan ateşi çalar ve narthex kamışının içine saklayarak, insanlara getirir (Hesiodos, 1977: 145). Öfkesi daha da hiddetlenen Zeus, insanların başına bela olacak ilk kadını, Pandora'yı gönderir (Hesiodos, 1977: 123-24). Prometheus'un cezası da boyunu iki kat aşan bir sütuna çözülmez zincirlerle bağlanmak, bir kartal tarafından gündüzleri yenilen ve gece vakti de kendini yineleyen karaciğerinin verdiği sonsuz ıstırap olacaktır (Hesiodos, 1977: 122).

Kurban ve ateş hırsızlığı, insan ve tanrılar, insan ve doğa arasında aşılabilir mesafenin ortaya çıkışını ifade eder. Doğadan, birlik ve bütünlüğün özdeşlik alanından, fark ve ayrımın belirginleşeceği kaotik alana bu düşüş, Yaradılış III'deki 'Adem ve Havva' mitinin sembolize ettiği ilk günahı çağırır. Günahın önceki durumda "Adem'de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı" (Genesis II: 25)¹. Utanç bilincinden yoksun olan Adem ve Havva, altın çağın bilinçsiz insan durumuyla özdeşdir. Bununla birlikte tanrılar ve insanların bir arada yaşadığı ve kurban kesme olayının deneyimlendiği alan Mekone'dir. Mekone adı Mekon yani haşhaştan gelir (Kerényi, 2012: 58). İnsan bilinçsizliğinin/uyuşukluğunun bu düzleminde meydana gelen kurban paylaşımı, aslında düalitenin ilk farkındalığının edinildiği bir düzlemdir. Ama kutupluluğun bu ilk farkındalığında henüz bir ayrım yoktur. Hem Mekone'de tanrılar ve insanlar arasında bir ihtilafın mevcudiyeti hem de Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratılması, bir bölünmenin, kendinden kopuşun ilk farkındalığıdır. Bu nedenle Adem ve Havva utanç duymaz henüz. Bu ilk farkındalık ya da ayrımsız kopuş, benliğin kendi farkındalığını kazanma ve kendini yaratma sürecinin ilk aşamasıdır. Bu aşamada henüz ego yoktur; ötekinin farkındalığı, kendiyile birliğin kaybı söz konusudur. Dolayısıyla bilincin serüveninin tam olarak gerçekleşebilmesi için egonun ortaya çıkması, ilk günahın gerçekleşmesi gerekir.

Prometheus'un kurban paylaşımı, insanlığın Mekone'nin tüm nimetlerinden mahrumiyetine ve kendi yazgısına terk edilmişliğine neden oldu. Artık insanlar tıpkı hayvanlar gibi çıplak, korunmasız ve tek başınadır. Benliğin kendini bilme yolculuğunda bu hayvani düzeyden insani alana düşmesi/yükselmesi gerekir. Bunun için düalitenin farkındalığının yanında ayrımın da farkındalığı belirlemelidir. Bunun gerçekleşmesi için Prometheus'un ateşi çalması ya da Havva'nın yılan tarafından kandırılması gerekir. Prometheus'un Zeus'un Mekone'nin zirvelerinde sürekli yanan ateşinden çaldığı ve insanlığa armağan ettiği bir parça alev ile Tanrı'nın yasaklamasına rağmen, Havva'nın cennet bahçesinin ortasındaki ağaçtan alıp yediği ve Adem'e de yedirdiği meyve, ilahi yasanın ihlali anlamında bir günah eylemidir. "Çünkü, Tanrı biliyordu ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız" (Genesis III: 5). Prometheus'un çalma eyleminden önce, Zeus insanlardan ateşi mahrum kılmamıştı (Hesiodos, 1977: 123). Zeus'un ateşin çalınmasına ya da yasak meyvenin yenmesine duyduğu öfke, insanlığın iyi ve kötüye ilişkin bilgeliğine yönelik bir öfkedir. Böylece aldatıcı ya da günahkar insan, cennetten kovulur. Zeus'un zirvelerdeki sürekli yanan ateşinden payına bir kıvılcım düşen insan, kendindeki bu içsel ateşin farkındalığıyla, kendiyile özdeş bir bebeklik çağından, artık mutlaka mesafesinin derinleştiği, bireyselleşmenin kaotik alanına girer. Bu nedenle bireyin varoluş öyküsü, ondaki bu içsel ateşin yavaş yavaş yanarak sonunda kendini tüketme öyküsüdür. Zeus'un sürekli yanan ateşinin aksine, içi boş bir narthex kamışının içinde çalınan ve insanlığa verilen ateşin, sürekli canlı tutulması gerekir. Bu ateş Zeus'a ait olduğu için, benliğin kendi bütünlüğünden, kutsal alandan kopuşu, mutlak bir ayrılık değildir aslında; dolayısıyla benliğin kendini belirsiz, içi boş bir kamış olarak duyumsadığı ve kendini yaratma zorunluğunun sorumluluğunu üstlendiği bu eylem alanında, içinde taşıdığı bu alevi her an harlaması, kendiyile birliği, bilinçli farkındalığıyla yeniden kazanması gerekir.

3. EYLEMİN ZORUNLULUĞU

Prometheus'un kurnaz eylemleri nedeniyle tanrısal alandan insani alana bu düşüş, bir çocuk masumiyetiyle, kendilik bilincinin edinilmesine yönelik serüvenin zorunlu, ikinci aşamadır. Eylem, Prometheus'un insanlığa armağanı olan ateş aracılığıyla, düalite dünyasında başlayacaktır. "Ateş ve ateşin

¹ Yaradılışın II:25 ve III: 5. maddeleri, *Genesis I-II : Ancient Christian Commentary on Scripture*, Adrew Louth (Ed.). İnter Varsity Press. (2001). s 72 ve 77. sayfalardan alıntılanmıştır.

olanaklı kıldığı tüm teknolojiler, hem insanoğlunu doğanın kısıtlamalarından özgürleştirir hem de onun varlığını hayvanlardan üstün kılan bu teknolojileri ve becerileri geliştirmesi için maddi ve manevi araçlar sağlar” (Kerényi, 2012: 18). Ama ateş aynı zamanda insanlığın sefaletinin, zorluklarının, hastalıklarının ve eyleme zorunluluğunun da nedenidir. Hesiodos *İşler ve Günler*'de insanlığın henüz tanrılardan ayrılmadığı dönemlerde, Zeus'un insanlığa verdiği ateş sayesinde insanlığın zahmetsizce kendi rızkını kazandığını ve bir gün çalışıp, bir yıl sırt üstü yattığını söyler (Hesiodos, 1977: 144). Bu dönemde kendiyile özdeş benlik, kendini yaratma ateşinden yoksun olduğu için, ona bahşedilen besinleri kullanmakla yetinir. Oysa ateşin çalınmasıyla birlikte Zeus'un insanlığı, dolayısıyla Prometheus'u cezalandırmak için gönderdiği Pandora, kendisiyle birlikte getirdiği kutunun içinde saklı olan türlü belalar ve sıkıntıları, insan dünyasına saçar. Zeus'un emriyle tüm tanrılar, kendilerinde temsil edilen en temel niteliklerle Pandora'yı biçimlendirirler. Aphrodit onu istek ve arzularla, Hermesia 'da kurnaz, aldatıcı bir yürekle donattı (Hesiodos, 1977: 145). Sonra,

Tanrıların babası kurunca bu düzeni,
Epimetheus'a gönderdi Pandora'yı
Kılavuz tanrı Hermesias'la.
Epimetheus unuttu Prometheus'un dediğini:
Zeus'tan armağan alma demişti ona Prometheus,
Alırsan, ölümlüleri derde sokarsın demişti.
Armağanı aldı ve alınca anladı
Başına bela aldığını...
Pandora açınca kutunun kapağını,
Dağıttı insanlara acıları dertleri.
Bir tek Umut kaldı dışarı çıkmadık
Kapağı açılan dert kutusundan (Hesiodos, 1977: 145-46).

Dış güzelliğinin altında aldatıcı ve kötü bir içsel görünüşü gizlediği söylenen Pandora, insan varoluşunun belirsizliğini vurgular. “*Bu anlamda insanlığın statüsünü karakterize eden tüm gerilimleri ve belirsizlikleri birleştirir*” (Kerényi, 2012: 40). Yaratıcı eylemin ‘baştan çıkarıcısı’ olarak Pandora, insanın kendinin farkındalığını edinme sürecinde, tüm kendini aşma olanaklarının çeşitliliğini beraberinde getirir. Bir yandan aldatıcı bir dışsal güzellik, cazibe ve baştan çıkarıcılık, diğer yandan ıstırap, acı ve eyleme zorunluluğu. Dolayısıyla ateş aracılığıyla Prometheus'un insana verdiği görme ve düşünme ışığı, aynı zamanda körlüğü ve umudu içinde taşıyan bir armağandır. Ateşin ve Pandora'nın kendi içinde taşıdığı bu ikilem, insan varoluşunun yazgısallığının ifadesidir. Aiskhylos²'un *Zincire Vurulmuş Prometheus*'unda Prometheus, insan ırkını yok etmeyi ve onun yerine yeni bir ırk getirmeyi amaçlayan Zeus'a karşı çıkarak, insanlığı yok olmaktan kurtaran, onlara kör umudu armağan eden, zincire vurulmuş, asi bir hayırsever olarak betimlenir.

Prometheus: Ölüm kaygısından da kurtardım ölümlüleri

Koro: Nasıl bir deva buldun bu derde karşı?

Prometheus: Kör umutlar saldım içlerine (Aiskhylos, 1968:43).

Hesiodos'ta Pandora'nın kutusunun içinde kalan ve Aiskhylos'ta Prometheus'un insanlığa armağını olan umut, insanın geleceğe ilişkin eksik olan bilgisine gönderim yapar. Her şeye sahip olan ve her şeyi bilen tanrıların umuda ihtiyacı yoktur. İnsan şimdiki durumda, geleceğinin akıbetinden mahrum kılınmıştır. Bu durumda umut, ancak kendi geleceklerine ilişkin eylem seçimlerinde insanlara rehberlik edebilecek tek araçtır. Platon'un *Gorgias* diyalogunda Sokrates, Prometheus'un Zeus'un emriyle insanları kendi ölümlerine ilişkin bilgidен yoksun kıldığını söyler (Platon, 2009: 131). Sokrates'e göre insanların dünyada yaptıkları iyi ve kötü eylemlere göre yargılanıp, ölümden sonra ya mutluluk adasına ya da Tartares'e gönderilmesini belirleyen kader yasası, onların ölecekleri gün, henüz ölmeden önce yargıçlar tarafından

² Aiskhylos Prometheus'u trajik bir üçlemde oluşan oyunlarında ele almıştır. *Zincire Vurulmuş Prometheus (Prometheus Bound)*, *Serbest Prometheus (Prometheus Unbound)* ve *Ateş Taşıyan Prometheus (Prometheus the Fire-bearer)*. Bu oyunlardan sadece *Zincire Vurulmuş Prometheus*, günümüze ulaşmıştır.

yargılanmasını gerektiriyordu. Ama Zeus bunun haksız yargılara neden olacağını düşündüğü için, yargılananı ve yargılama işini ölümden sonraya bırakır. Çünkü ölüm, insanı ve yargıcı tüm görünüşlerden yoksun bırakan ve bu nedenle doğru yargılara neden olan bir çıplaklık olarak anlatılır. Bu mitte anlatılan yargıcın ve yargılananın çıplaklığı, insanın kendini yaratma eylemi ve bu eylemin tüm sorumluluğunu tek başına üstlenme yazgısallığına dönüşür. Böylece çıplaklıkta yargılananın ve yargıcın özdeş birliğinin farkındalığı, insanın belirsiz geleceğe yönelik umudunu, dolayısıyla da görünüşün ardındaki hakikatini açıklar. *Theogonia*'da Pandora yaratıldığınsa Zeus'un "*iyiliği dengelemek için, bu güzel kötülüğü yarattığını*" anlatır (Hesiodos, 1977: 124). Dolayısıyla "*iyi hala var olduğu sürece, insanoğlu için umut olanaklıdır*" (Franssen, 2014: 19). İnsanlık dünyasına saçılan tüm kötülüklerin yanında sadece umut içeride kalmıştır. Bu, bir anlamda umudun temsil ettiği iyiliğin göstergesidir. Umudun kutunun içinde ama hala insani alanda kalmış olması, insanın tüm bu kötülükleri de kendinde barındıran eylemselliğinde, ilerleme ve dönüşmenin bir aracı olarak düşünülebilir. Bir açıdan diğer kötülüklerle birlikte kutuda olması, umudun bir kötülük olarak düşünülebileceğini gösterir, ama diğer açıdan onlardan bağımsız olarak kutuda kalan tek şey olması nedeniyle, kendini aşma farkındalığını motive eden bir gücün ifadesidir. Bu anlamda Hesiodos umudun ikircikli yapısını vurgular. Hesiodos'un aksine Aiskhylos'ta umut, hayırsever Prometheus'un insanlığa verdiği bir armağandır. Ama burada da umut ikircikli bir doğaya sahiptir. Umut, bir yandan insanlığı kendi gelecek ölümlerine ilişkin bilgiye körleştiren, diğer yandan bu körlükle, kendi yaşamlarının tüm zorluklarını aşma ve yaşamı onaylama olanağını veren ateştir. Kendi ölüm bilgisine kör olan insan, eylemleriyle kendi geleceğini yönlendirme ve kendini aşma cesaretine sahip olacaktır. Bu cesaret, Prometheus'un insanlığa armağandır. İnsanlar gelecekleri hakkındaki bilgiden yoksun oldukları için, kendi geleceklerini önceden düşünmek ve bu geleceklerle ilgilenmek zorundadır. Dolayısıyla "*Prometheuscu umut, insanları bilinemez olana ilişkin korkudan özgürleştirir*" (Ferrarin, 2000: 295), bu özgürlük insanın kendi geleceğini şekillendirmesine, dönüştürmesine ve yeniden yaratmasına olanak tanır.

Prometheus ve Epimetheus adlarının anlamı, onların Pandora'ya yönelik farklı tutumlarını açıklar. "*Prometheus adı, pro (önce) ve akıllı zeka anlamına gelen medomai fiiliyle akraba olan metis'ten oluşan bileşik bir isimdir*" (Dougherty, 2005: 4). "*Prometheus Yunanca'da önceden düşünen ya da öngörülü insan anlamına gelir*" (Corbeau, 2005: 18). "*Epimetheus adı epi (sonra) ön eki ile metis'ten oluşan epimetheia sözcüğüne dayanır*" (Franssen, 2014: 9). Dolayısıyla kardeşi kadar zeki olmayan ve eylemlerinin sonucunda hem kendi hem de ötekilerin başını belaya sokan Epimetheus, sonradan düşünen ya da sonradan gören anlamına gelir. Bu nedenle bilgeliğin ve önceden düşünmenin sembolü Prometheus, ancak olay gerçekleşikten sonra, olay üzerine düşünüp, sonradan anlamaya çalışan kardeşi Epimetheus'a zıt bir karakterdir. Bu zıtlık Platon'un *Protagoras* diyalogunda, Protagoras'ın anlattığı Prometheus mitinde belirgin hale dönüşür. Protagoras'a göre, tanrılar ölümlü türleri toprak, ateş ve bu ikisiyle karışabilen maddelerle yer altında şekillendirdikten sonra, Prometheus'u ve kardeşi Epimetheus'u her birine gerekli yetenekleri dağıtma işiyle görevlendirir (Platon, 2009: 404). Ama

Epimetheus, Prometheus'tan bölüştürme işini kendine bırakmasını istedi: "*İşim bitince gelir gözden geçirirsin*" dedi. İzni alınca bölüştürme işine koyuldu ama, bazılarını güç veriyor hız vermiyor, bazılarını ise hız veriyor, güç vermiyordu; bazılarını silah verdi, bazılarını vermedi, ama korunmaları için başka güçler buldu... Bütün bu önlemler, türlerin yok olmasının önüne geçmek içindi. Ama onlara birbirlerini yok etmelerini önleyecek bu güçleri verdikten sonra Zeus'un mevsimlerine dayanabilmelerini de sağlamaya çalıştı...

Ne var ki, pek derin düşünceli olmayan Epimetheus dikkat etmeden elindeki bütün güçleri hayvanlar için harcamış, ama geriye insan ırkı kalmıştı; ne yapacağını bilemiyordu. Bu sıkıntılı halinde, Prometheus bölüştürmeyi gözden geçirmeye geldi; hayvanların çok iyi donatıldığını, ama insanın çıplak, ayakkabısız, örtüsüz, silahsız olduğunu gördü... Bunun üzerine insana kendini koruması için verecek şey bulamayan Prometheus, Hephaistos ile Athena'dan ateşle birlikte sanatlar bilgisini (ateşler oladan sanatlar bilgisi hem imkansızdır hem de yararsızdır çünkü) çaldı ve insana armağan etti (Platon, 2009: 404).

Epimetheus ve Prometheus insan bilincinin iki zıt bileşenini simgeler. Hem Pandora olayında hem de yetilerin dağıtımı durumunda Epimetheus hatasının sonradan farkına varır. Kardeşinin geçmişte yaptığı uyarıyı unuttur ve Pandora'nın dış görünüşünden etkilenerek, ona sahip olmayı arzular. Türlerle yetilerin dağıtımı görevini üstlenerek, onların hayatta kalmasını olanaklı kılar. Çünkü onun dağıttığı yetiler, türlerin hayatta kalmasına olanak tanıyan, bedensel yetilerdir. Dolayısıyla öngörüsüz ve düşüncesiz Epimetheus'un eylemi belli bir çıkar nesnesine yöneltilmiş eylemdir. Bu nedenle "*Epimetheus anlık dürtü ve arzularına göre hareket eden, bir ihtiyacın anlık tatmini tarafından yönlendirilen, eylemin sonuçlarını hesaba katmadan yalnızca şimdiki zamana ve getirmesi gereken hazzı odaklanan eylemi sembolize eder*" (

Franssen, 2014: 43). Prometheus ise düşünüp taşınan, öngören, hesaplayan ve salt görünüşe ve görünüşün anlık hazzına aldanmayan, bilgeliğin göstergesidir. Bu anlamda Prometheus üretim tanrısıdır (Balaban, 1987: 374). Epimetheus salt şimdiki anda kendi ihtiyaç ve çıkarına odaklandığı ya da göreviyle meşgul olduğu için, onda önemli olan eylemin kendisidir, eylemin ulaşacağı amaç değil. Oysa Prometheus'un eylemleri, ulaşacağı amaca yönelik, salt araçsal olarak değere sahiptir; bu nedenle amaç uğruna kendini feda etmekten sakınmaz. Onun kurban eylemi ve ateş hırsızlığı, insanlığın kurtarılması ve hayatta kalması adına, cesurca kendini feda etmesine neden olur. Ama bu günahkarlık, bu fedakarlık, aynı zamanda gelecekte erişilecek bir amaca, kendini aşma ve dönüştürme amacına olanak tanır. Onun amacı insanın kendini varlığını koruyup sürdürmesinden ziyade, tüm zorluklarıyla, fedakarlıklarıyla, acılarıyla, yaşamı anlamlı yaşamak ve kendinin farkındalığını kazanmaktır. Bu nedenle Prometheusçu eylemsellik, Sartre'in ifade ettiği gibi insanı "*her ne ise o olmayan, her ne değilse o olan*" (Sartre, 2009. 208) bir varoluş olarak belirginleştirir.

Protagoras diyalogunda Prometheus ve Epimetheus'un eylemlerinin kendine özgü kusurunu tamamlayan üçüncü bir unsur mite girer: Zeus'un politik erdemlere ilişkin bilgisi. Prometheus'la ve Epimetheus'la birlikte insan, yaşamını korumaya yarayacak bilimi elde etti ama hayvanlara karşı savaşta bu sanatlar yetersiz olduğu için, insanlar bir araya gelip şehirler kurdular. Bu kez de topluluk içinde birbirlerine kötülük ettikleri için, yok olup tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Bu nedenle "*Irkımızın yok olmasından korkan Zeus, bunun üzerine Hermes'e sitelerde kural yerine geçmesi ve insanları dostluk bağıyla birbirine bağlaması için, doğruluk ve utanmayı götürmesini söyledi*" (Platon, 2009: 405). Utanç, bireyin düşünmeden hareket edip, kendine ve ötekilere zarar vermesine neden olan Epimetheusçu arzularını dizginleyen, doğruluk ya da adalet ise Prometheusçu bireyin amaca ulaşmak için her aracı kullanma arzusunu dizginleyen politik erdemdir. Böylece Platon insan topluluğunun barış içinde bir arada yaşamasını olanaklı kılan politik erdemler aracılığıyla Prometheusçu ve Epimetheusçu dürtüleri dizginlemeyi amaçlar. Platon felsefesi bağlamında bu üç güç, insan ruhunun birbirini tamamlayıcı üç bileşenine gönderim yapar. Dolayısıyla insan hem Epimetheusçu hem Prometheusçu hem de Zeusçu erdemleri kendinde barındıran, belirsiz bir varoluştur. Bununla birlikte Protagoras'ın mitinde Zeus'un insanlığa verdiği politik erdemler, bir yeti olarak değil, kendinde bir amaç olarak görüldüğü için (Balaban, 1987: 375) iyinin ahlaki değeri en yüce değer olarak görülür.

Platon bu diyalogda insan aklını dürtüsel akıl, araçsal akıl ve ahlaki ya da normatif akıl olarak üç parçadan oluşan bileşik bir varlık olarak düşünür ve mitte değişiklik yaparak Zeuscu ilkeye üstünlük verir. Zeus'un erdemleri, birlik ve bütünlük durumundan kopan insanın duyumsadığı erdemlerdir. İnsan kendi birliğini kazandığı anda bu utanç ve adalet erdemleri gözden kaybolur. Düalite alanında benliğin kendinden kopuşu zorunludur. İnsan aynı zamanda toplumsal bir varlık olduğu için, yani ötekilerin bulunduğu bir alanda ve ötekilerle birlikte var olmak zorunda olduğu için, utanç ve adalet gibi ahlaki erdemler, benlik bilincinin kazanılmasında ve egonun merkezi konumunu kaybedip, sınırsız olanaklara açılmasında temel değerlerdir. Hesiodos'un mitinde öngörüsüzlük ve sezgi, şimdi ve gelecek, dürtüsellik ve bilgelik şeklinde benliğin iki zıt yönünü ifade eden Prometheus ve Epimetheus, düşüşün, ayrışmanın ve kendini kazanma serüveninin zorunlu bileşenleridir. Burada Prometheusçu eylem, yaratıma ve birliğe yönelik bilgeliği, oysa Epimetheusçu eylem, ayrıma, bölünmeye dürtüsel çıkara hizmet eden merkezi bir egoya dayalı eylemleri açımlar. Dolayısıyla Hesiodos'ta ve Aishylos'ta ötekini gözetken utanç ve adalet erdemleri, Prometheus'un fedakar eylemlerine ait değerlerdir. Bölünmenin sonucunda özdeşlikten farklılaşmaya doğru yönelen bilinç, ötekinin ötekiliğinin farkındalığıyla eyleyecek, dolayısıyla ötekine yönelik utanç, suçluluk ve adalet hissini duyumsayacaktır. Her bir yazarda mitin farklı anlatımları söz konusu olsa da bireyin kendinin farkındalığı edinmesi açısından, benliğin bu zıt yönlerinin bir noktada birleşmesi gerekir. Bu birleşmenin olanağı ilerleyen bölümlerde açıklacaktır.

4. YARATICI BİLİNCE GEÇİŞ

İnsanın bir yandan akıl, düzen, dinginlik, güzellik ve iyilikle diğer yandan kaos, düzensizlik, sınırların aşılması ve kötülükle belirginleşen belirsiz varoluşu, Prometheus mitinin genel konusudur. Mitin farklı versiyonları tarihsel ve kültürel bağlama dayalı olarak değişiklik gösterse de, bu belirsiz varoluşun kendini yaratma serüvenini anlatır. Bilgi ağacının meyvesini yiyen insanın edindiği bilgi, onu hem tanrısal alana eşdeğer hale getirir hem de özgürleştirir. Ölümsüz, güçlü ama hareketsiz olan tanrıların aksine insan, ölümlü, güçsüz, sınırlarını aşma özgürlüğüne sahip, hareketli bir varlıktır. Onun hareketi, kendini yaratma ve dönüştürme eylemidir. Böylece suç ve günah nedeniyle cezalandırılan insanın yaratıcı, özgür masumiyete yükseliş serüveni, kendini kendinden doğurmanın sancısıyla birlikte gerçekleşir. Bu nedenle Aiskhylos'un Prometheus'u, insan türünün yaratıcısı olarak düşünülür. Prometheus'un ateşi, insanın sınırsız kendini yaratma gücünü ifade eder. Eksik ve belirsiz varoluşunda insan, bu yaratıcı ateşin sürekliliğini

koruyarak, Prometheuscu insana dönüşebilir. Belli bir özden, önceden belirlenmiş hazır bir dünyadan, dolayısıyla anlamdan yoksunluğu ifade eden çıplaklık, insanın kendi anlam dünyasını yaratmasına ve varoluşunu genişletmesine olanak sağlar. Mitte insanın doğal bir yetisi olmadığı için, ateşin çalınması gerekir. Çalıntı ateş, yaratıcı insanın kendilik bilinci kazanma sürecinde, onu isyana, sınırları aşmaya ve yaratıma cesaretlendiren sembolik bir itici güçtür.

Prometheus ateşi çalarak, Zeus'un otoritesine meydan okur ve yaratma yetisini elde ederek, onun biricikliğini ve yetkinliğini üstlenir. Bu nedenle savunmasız ve güçsüz bir şekilde zincire vurulup, gündüz kartal tarafından yenilen ciğerinin, gece kendini yenilemesiyle sonsuz bir ıstıraba mahkum edilir. Cezanın büyüklüğü, Zeus'un öfkesinin şiddetini gösterir. Zincirleri içinde Prometheus'un acısı, insan varoluşunun acı ve ıstıraba yazgısallığının göstergesidir. Prometheus'un kendi imgesinde yarattığı insanlık, kendi varoluşunun bilincinde olan, adalet ve sorumluluk bilinciyle eyleyen ve kendi varoluşuna neden arayan bir sürekliliğe tabidir. Prometheus'un insana bahsettiği kendini yaratma ateşi, aynı zamanda insanın kırılabilirliğini açığa çıkarır. Bu anlamda kartal, kendinin bilincine ulaşma yolculuğunda her insanın yaşamı, kendini ve varoluşu sorgulama ıstırabını ifade eder. Ama bu ıstırap içinde kaybolmak yerine, kartal gece dinlenerek, ciğerin yenilenmesine ya da ıstırapın aşılmasına olanak tanır. Dolayısıyla kendinin yaratımı, gecenin karanlığıyla özdeşleşen sorgulama eyleminin sürekliliğinden beslenir. Bu nedenle gece, gündüzün ya da ıstırap, dönüşüm olanağının koşuludur. Zeus'un adaletsiz, zalim ve sınırsız güç kullanımına baş kaldıran Prometheus'un cezası, aynı zamanda Zeus'un korkusunu da açığa çıkarır. Aiskhylos'ta Zeus'un saltanatını yok edecek kişinin kim olduğuna ilişkin öngörüsü nedeniyle, sonunda Prometheus'un bu bilgiyi Zeus'a vererek, bu zalim cezadan kurtulacağı söylenir.

Görürsünüz, bir gün gelecek, Zeus

Ne kadar sert de olsa yumuşayacak,

Çünkü girmeye hazırlandığı yatak

Gücünden, tahtından edip, yıkacak onu...

Bunca zaman oturduğu tahttan düşerken,

Bu beladan kurtulmanın yolunu

Hiçbir tanrı gösteremez ona benden başka.

Yalnız benim olacağı ve çaresini bilen (Aiskhylos, 1968: 68).

Böylece Prometheus, Zeus'un öngörüsünü aşan bir sırta sahiptir. Bu sır Prometheus'un ve Prometheuscu insanın kurtuluşuna olanak tanıyan bir bilgiyi içerir. Ama bu sırrı ifşa etmenin vakti henüz gelmemiştir. Çünkü tüm diğer her şey gibi Zeus ve Prometheus da kadere tabidir.

KORABAŞI: Ben umutluyum, bir gün kurtulup bu zincirlerden

Zeus kadar güçlü olacaksın yeniden.

PROMETHEUS: Hayır, her işi bitiren Kader

O günleri bana göstermekten uzak henüz:

Sonsuz acılar, kahırlar bekliyor beni,

Bu zincirlerden kurtulacağım günden önce,

Olacağın karşısında ne hüner göstersem boş...

KORABAŞI: Zeus onlar kadar güçlü değil mi?

PROMETHEUS: O da olacağın elinden kurtulamaz (Aiskhylos, 1968: 52-3).

Zeus Prometheus'un saltanatına son verecek kişinin kim olduğuna dair bilgiye sahip olduğunun farkındadır. Bu nedenle çeşitli şekillerde bu sır öğrenmek için Prometheus'a elçiler gönderir. Ama Prometheus henüz bu bilgiyi vermek istemez. Prometheus'un sahip olduğu sır, babanın tüm çabalarının boşuna olacağı, onun artık oğlunun genç, güçlü ve yenileyici gücünü engellemeyi başaramayacağı ve kendi rakibini kendi eşiti olarak tanımak zorunda olacağı güne ilişkin bilgidir (Huckel, 1955: 330). Prometheus sonunda bu sırrı Zeus'a açıklayacak ve zalim tiranı affedecek ve cezasından özgürleşecektir. Hesiodos'un mitinde Prometheus, Herakles'in kartalı öldürmesiyle, acılarından kurtulacaktır. Kendi insani dünyasında yeni bir Zeus olmayı ya da tanrısal alanda onlarla özdeş bir tanrı olmayı amaçlamayan Prometheus, bu

özgürlüğü kendi dünyasında, kendini yaratma etkinliğiyle özdeşleştirir ve bu anlamda insanlığın prototipi olur.

Zeus'un mutlak saltanatının zorunluluğa tabi olduğunun Goethe³ de *Prometheus* adlı şiirinde dile getirir: Prometheus, Zeus'a haykırır:

Karart göklerini Zeus,
 Duman duman bulutlarla
 Diken başlarını yolan çocuk gibi de
 Oyna meşelerin, dağların doruklarıyla.
 Ama benim dünyama dokunamazsın,
 Ne senin yapmadığın kulübeme
 Ne de ateşini kıskandığın ocağıma...

Benim seni kutlamam mı gerek? Niçin?
 Hiç derdine derman oldun mu sen
 Derdine derman bulamayanın?
 Gözyaşını sildin mi hiç
 Başı darda olanların?
 Kim adam etti beni?
 Güçlüler güçlüsü zaman.
 Ve önü sonu gelmeyen Kader, değil mi?
 Onlar değil mi
 Senin de benim de efendilerimiz?

Sen yoksa beni
 Yaşamaktan bıkar mı sandın?
 Kaçar çöllere giderim mi sandın
 Açmıyor diye
 Tüm düş tomurcukları?

Bak işte, yerli yerindeyim;
 İnsanlar yetiştiriyorum bana benzer;
 Bütün bir kuşak benim gibi,
 Acılara katlanacak, ağlayacak,
 Gülecek, sevinecek,
 Ve aldırış etmeyecek sana
 Benim gibi! (Goethe, 2002: 233-34).

Goethe'nin *Prometheus*'unda yaratıcı, özgür zekasıyla Prometheus, tanrılarla eşit derecede bir güce sahiptir. Tanrılar tarafından bahşedilmemiş olan, kendi içsel doğasında mevcut bu yaratıcı güçler aracılığıyla Prometheus, verili sınırları aşan, ölümsüz bir varlıktır. Prometheus, adaletsiz ve zalim tanrılar, saygı görme hakkından mahrum bırakır, çünkü tüm dualara ve kurbanlara rağmen tanrılar insanlıktan yüz çevirmiştir. Prometheus'un eylemlerinin ve yaratımlarının dayanağı tanrı değildir; o tüm deneyimlerini sadece kendi yaratım gücüne dayanarak gerçekleştirmiştir. İnsani dünyada insan ıstırabına kayıtsız bir tanrının yokluğunda, tüm güç ve sorumluluk Prometheuscu insanın ellerine bırakılmıştır. Tanrıların tanrısallığı, insanların tapınması aracılığıyla bir güce dönüşmüştür. Oysa Prometheus kaderden ve zamandan başka güç tanımaz. Tüm tanrılar, var olan her şey ve Prometheus da bu güce tabiidir. Böylece tanrılara inancın put severliğe bu dönüşümü, mutlak tanrısal gücün saltanatını sorunsallaştırır. Geriye kalan

³ Goethe Prometheus mitini, iki perdesini 1773'te yazdığı ancak tamamlayamadığı dramatik *fragman*'ında ve ve yarım kalan bu iki perdelik fragmanın üçüncü perdesinin açılışı için 1774'te yazdığı *Monolog*'da (*Prometheus* adlı şiirinde) ele almıştır.

tek şey, insani dünyanın özgürce yaratımıdır. Kendi başına bırakılmış, Prometheus'un yaratıcı gücünü oluşturan en temel unsurdur. Çünkü bu güç, onun bilinmeyene doğru açıklığını ve yaratımını olanaklı kılar.

Prometheus, kendi dünyasına tanrıların dokunmasını istemez. Tanrısal dünyadan bu kopuş, Prometheus'un kendi suretinde yetiştirdiği insanların özgürlüğe ve eşitliğe dayalı yaratıcı dünyasını oluşturur. Bu dünyada tıpkı Prometheus gibi her insan kendi yaratıcı etkinliğini sürdürme ve biricik olma anlamında eşittir. Tanrılardan bu kopuş, bu izolasyon, bu günah, insanın yaratımını olanaklı kılmanın tek yoludur. *Monolog*'da Prometheus'un insanlığa armağanı, kutsal bir ateşle yanan yürek olarak tasvir edilir.

Azgın devlere karşı
Kim yardım etti bana?
Kim kurtardı beni ölümden,
Kim kurtardı kölelikten?
Şu benim yüreğim değil mi,
Kutsal bir ateşle yanan yüreğim,
Her işi başarmış olan?
O değil mi coşup taşarak,
Yukarıda uyuyanı aldatarak
Başımı beladan kurtaran? (Goethe, 2002: 234).

İnsanın yaratma dürtüsü, ruhta yanan bu kutsal ateşle özdeşleştirilir. Prometheus'un insanlığa armağanı olan bu ateş, aynı zamanda onun insana yönelik cömert sevgisinin ifadesidir. Bu *Monolog*'da Prometheus insanlığın yaratıcısı değil, eğiticisidir. Dolayısıyla onun kendi suretine benzer olarak eğittiği insan, tanrıların kayıtsız kaldığı insan değildir; tüm duygularını ve düşüncelerini paylaştığı insandır. Ruhunun derinliklerinde yaratımını olanaklı kılan bu duyguları Prometheus'la paylaşan insan, tanrıların gazabından, tanrısal alandan, günahkarlık ve suçluluk duygusundan özgürleşmiş, yaratıcı insana dönüşür. Tapınma, dua ve kurban ritüelleriyle tanrıların tanrısallığını yaratan ve onları her şeyi bilen, mutlak güç sahibi tanrılar olarak oluşturan insan, Prometheus'un eğitimiyle artık tüm bu niteliklerin kendi inançlarına dayandığını anlar. Dolayısıyla bu farkındalık, ateş kıvılcımının insan ruhundaki bu parıltısı, kadere ve zamana bu teslimiyet, insanı kendi yazgısının tek efendisi olmaya ve kendi dünyasını özgürce yaratmaya davet eder.

5. BİRLİĞİ KAZANMA

Yaşamın diyalektik hareketi, aynı anda hem farklılaşmayı, unutmayı ve ayrımı hem de ertelemeyi ve yaratımı içerir. Bu açıdan Prometheus ve Epimetheus, yaşamın birbirini içeren bu zıt yönlerini sembolize eder. İnsan yaşamının birliği ve bütünlüğü, eylemde bireye içkin bu iki yönün karşılaşma anında, görünür olur. Benliğin kendi birlik ve bütünlük durumundan işlenen bir günah aracılığıyla, bilinçsiz bir şekilde farklılaşmanın, ayrımın, yaratımın ve birlik özleminin deneyimlendiği dünyevi alana düşüşü, kendinin bilinçli farkındalığına doğru yolculuğunun zorunlu anıdır. Bu andan itibaren benlik, kendinde mevcut olan bölünmenin iki zıt yönüyle eylemeye çalışır. Benliğe içkin bu zıt hareketlerden birini unutan birey, öteki hareketle özdeşleşir. Bu durum bireyin, ıstıraplı bir cezanın sürekli mahkumiyetine maruz kalmasına neden olur. Birbirine zıt bu iki yönün farkındalığı, benliğin bir yönünün diğeriyle karşılaşma anında görünür ve bu anda cezanın sona ermesi olanaklı olur.

Prometheus'un ve Epimetheus'un deneyimlediği eylemler, benliğin birlik kazanma sürecini belirginleştirir. Prometheus'un eylemleri, öngörüye, önceden düşünmeye ve ileriye bakmaya, Epimetheus'un eylemleri de sonradan düşünmeye, unutmaya ve geçmişe bakmaya yöneliktir. Onlar aslında tek bir benliğin birbirinden ayrılmış bir yönüyle kendini özdeşleştirir. Dolayısıyla her biri ötekinin başkaldırısını inkar ederek, kendi benliğinde bölünmeyi pekiştirir. Prometheus günahın, yaratıcılığın, başkaldırının, fedakarlığın, sezginin ve mutlak cezanın, Epimetheus da boyun eğmenin, egonun, sahiplenmenin, unutmanın ve şimdiki anla özdeşleşmenin somutlaştığı, iki zıt hareketin ifadesidir. Ancak bu zıt hareket, kendi başına ele alındığında hiçbir anlam ifade etmez. Çünkü hareketlerden biri, ancak ötekiyle karşılaşma anında, ona zıt bir hareket olarak belirginleşir ve anlam kazanır. Dolayısıyla bu hareketler birbirini içerir ve bir birini gerektirir. Bu nedenle benliğin birliği ve kendinin farkındalığını kazanma süreci, birbirini içeren bu hareketlerin, bu bölünmenin, birbiriyle karşılaşma anında olanaklı olur. Bu açıdan benliğin dinamik hareketi, Prometheus'un ve Epimetheus'un karşılaşma anlarına bakılarak anlaşılabilir. Protagoras'ın anlattığı mitte Prometheus ve Epimetheus kardeşler, yaratıklara hayatta kalmaları için gerekli olan nitelikleri dağıtmakla görevlendirilmiştir. Epimetheus şimdiki anda görevinin gerekliliğini yerine getirerek, dağıtım işlevini

gerçekleştirmekle meşguldür. Elindeki nitelikler tükendikten sonra, ne yapacağını bilmez bir halde, insanları unuttuğunu fark eder. Adının anlamına uygun olarak sürekli geçmişe bakan bir karakteri canlandıran Epimetheus, aslında sürekli geçmişe bakmaz (Dorfman, 2017: 62); ancak elinde dağıtacağı nitelik kalmadığında, eylemleri üzerine düşünmeye başladığında, geçmişe bakmayı akıl eder. Prometheus'un adının anlamı, ileriye bakan ya da öngörüdür. Ama Prometheus da sürekli ileriye bakmaz, çünkü öyle olsaydı kardeşinin ne yapabileceğini önceden öngörürdü ve dağıtım görevini ona vermezdi. İki kardeş birbirinden bağımsız hareket ettiklerinde, yani ötekisinin ötekiliğini tanımadıklarında, kendi adlarının sembolize ettiği özelliği tam olarak somutlaştıramazlar. Bölünmenin keskinleştiği ve birliğin en uzak olduğu an tam da bu andır.

Aynı anda geçmişe ve geleceğe bakmanın, bütünlüğe ulaşmanın olanağı, iki kardeşin karşılaşma anında gerçekleşir. Bu karşılaşmanın gerçekleşmedi her an, ceza tekrar eder. Epimetheus sürekli farklılaştırma etkinliğiyle meşguldür. Bu nedenle farklı yaratıklara nitelikleri yani farklılıkları dağıtma görevini üstlenmesi rastlantısal değildir. Onun diğer eylemlerinde de aynı durum söz konusudur. Prometheus'un uyarısına rağmen, bu uyarıyı unutup, Pandora'yı kabul eder ve eyleminin sonucunda tüm insanlık ebediyen türlü belalarla cezalandırılır. Pandora'yı yani farklılığı kabul etmek ya da farklılaştırma etkinliğiyle meşgul olmak, onun temsil ettiği, benliğin bir yönünün zorunluluğudur. Epimetheus'un hatası, bağımlı olduğu benliğin öteki yönünü kabul etmeyi, yani kendi aşkınlığını üstlenmeyi reddetmesidir. Prometheus ise hem dağıtım hem de Pandora olayında ötekini, farklılığı, kendi aşkınlığını reddederek, salt kendi edimleriyle, isyanla, hırsızlıkla, yaratımla ve bilgelikle meşguldür. Bu nedenle Prometheus, her günü birbiriyle aynı olan, hiçbir farkın gerçekleşmediği, mutlak bir aynı içinde kalmakla cezalandırılır. Onun farkın farkındalığına ulaşmasını olanaklı kılan şey, farkla yani benliğinin içsel olarak ilişkili olduğu öteki parçası olan kardeşiyle karşılaşma anıdır. Epimetheus'un yapamayacağını bildiği bir işi ona vererek ve Pandora'yı kabul edebileceğini öngörmesine rağmen, onun Pandoray'la karşılaşma anında orada olmamayı tercih ederek Prometheus, bu karşılaşma anını sürekli ertelemiştir. Prometheus miti aslında aşkınlık ve içkinliğin, özgürlük ve zorunluluğu, aynı ve farkın birbirini içerdiği dönüşümsel hareketin ve onların kesişim noktasının farkındalığı aracılığıyla, benliğin kendini bilme ve kendi olma olanağını açılar. Epimetheus nitelikleri dağıtırken sürekli elde mevcut olana, olmuş olana, verili olana, dolayısıyla şimdiki ana odaklanmıştır. Pandora'nın görünüşüne aldanıp, onu kabul ederken de Epimetheus, şimdiki anın hazzıyla meşguldür. Dolayısıyla onun olmuş olana, verili olana, görünüşe ve bilinene odaklanması, henüz var olmayı, verili olmayı, bilinemez olanı ve görünüşün ardındaki görünemez olanakları fark etmesini engeller. Olmuş olana odaklanarak, olacak olanı düşünmediği için Epimetheus, aslında Aynı şekilde Prometheus da geleceğe, henüz var olmayan olanaklara, dolayısıyla özgürlük ve aşkınlığa yönelerek, farklılaşma ilkesini ve şimdiki anın meşguliyetini sürekli olarak geciktirir. Onların salt kendi adlarının ifadesi olan tek yönlü eylemleri, birliğin olanağını ortadan kaldırır. Bununla birlikte her birinin kendi edimlerinin anlamı, ancak ötekisinin edimleri temelinde açığa çıkar. Her iki kardeş, ötekini görmezden geldiği için, aslında tek başına kendi edimlerinin boşunallığını ve yıkıcı sonuçlarını göremez. Bu farkındalık, karşılaşma anında belirir.

İki kardeşim tekil eylemleri, bir oluş süreci, bir varoluş tarzı olarak insanın sürekliliğini de yansıtamaz. İnsan varoluşu bir oluşum sürecini içerir. Bu nedenle olan ya da olmuş olan değil, olmakta olan olarak tanımlanabilir. Olmakta olan bir süreç olarak insanın insanlaşmasına olanak veren şey, onun eylemlerini olanaklı kılan bir düalete alanı içindeki mevcudiyetidir. Dolayısıyla bu alanda insan hem geçmiş-şimdi-gelecek şeklinde açılan bir zamansallığa hem de her yeni durumda zamanın açıklığını olanaklı kılan mekansallığa tabiidir. Bütünsel bir benliğin varoluş tarzı, kendini tekil bir zamanla ve tekil bir mekanla sınırlandırmaz; onun olanaklara doğru yolculuğu tüm zamanlar ve tüm mekanlar içinden geçerek, dallanır, çoğalır, farklılaşır ve çeşitlenir. Oysa Prometheus ve Epimetheus kendi aşkınlıklarının dolayımı aracılığıyla varoluşlarını genişletmekten ziyade, kendilerini tekil bir zamana ve mekana sıkıştırarak, ezeli cezalarını çekmeye mahkum eder. Prometheus kendi ötekisinden ayrılarak, Kafkas dağlarının zirvesinde bir kayaya zincirlenmiştir. Onun cezası, mekanı çoğaltmamak ve zamanı hareket ettirememektir. Kartalın her gün yediği ciğerin her gece yeniden beslenilmeye hazır bir yiyecek olarak onarılması ve bu durumun ebediyen devam etmesi, Prometheus'un hep aynı mekana ve hep aynı tekrar eden zamana tabii olmasının ifadesidir. Aynı şekilde Epimetheus da farklı mekanlarda her an salt şimdikiyi içeren bir zamana tabiidir. Her ikisi için de oluşun gerçekleşmesi, kendinin farkındalığının edinilmesi için, onların içinde buldukları zamanı ve mekanı, ötekisinin zamanına ve mekanına açması, onunla karşılaşması gerekir. İç içe geçişin, dönüşümün ve döngüsellüğün olanağı, onlarda yitip olanın, unutulmuş olanın yeniden bulunmasıyla gerçekleşir.

Benliğin birbirinden kopuk bu iki parçasının yeniden birleşmesi için, kardeşlerin karşılaşması zorunludur. Epimetheus sınırlı sayıdaki mevcut nitelikleri dikkatsizce dağıtarak, insanları görmezden gelmiştir ve

unutmuştur. Bu nedenle insan, yaşamını koruma ve sürdürme anlamında yoksun ve çıplak bırakılmıştır. Epimetheus, insanlara yetersiz kalmıştır. Prometheus bu duruma bir çözüm bulmak için geldiğinde, Epimetheus, kardeşi ile arasındaki farkı/ayırımı, çaresizliğini, duruma çözüm bulamaması anlamında eksikliğini duyumsar. Prometheus ise ateşi çalarak, kardeşinin unuttuğu ve çıplak bıraktığı insanlığa tüm teknik ve sanatsal bilgiyi armağan eder. Böylece insanın çıplak ve eksik varoluşu, hayırsever bir tanrı tarafından tamamlanmaya ve çıplaklığı örtülmeye çalışılır. Aslında burada tamamlanan ve giydirilen, insanlıkla birlikte Epimetheus'un kendisidir. Epimetheus'un genel tavrı, geleceği düşünmeden, geçmişe bakmaktır; ama dağıtım ve Pandora durumlarında aslında o salt şimdiye odaklandığı için, hem geçmişe bakmadan hem de geleceği düşünmeden eyler. Belli bir eksikliği gidermekle meşgul halde, o anki eylemle ilgilenir. Prometheus'un genel tavrı ise geçmişe bakmadan, geleceğe odaklanmaktır; ama o da bu durumlarda kardeşinin dağıtım işini yapabileceğine ve Pandora'yı kabul etmeyeceğine ilişkin öngörüsü nedeniyle, aslında olayların geleceğine bakmaz. Ama mitteki karşılaşma anında iki kardeş tam da adlarının gerektirdiği eylemi yapar ve Epimetheus geçmişe bakarak, insan ırkını göz ardı ettiğini anlarken, Prometheus geçmişe bakarak, duruma bir çözüm bulmak için geleceğe yönelir. Dolayısıyla bu karşılaşma anında her biri kendi hareketinin yönünü fark eder ve oraya yönelir ama aynı zamanda hem kendi ötekiliğini, kendindeki öteki parçayı hem de ondan farklılığını, yani kendindeki aynıyı tanır. Böylece Prometheus, Epimetheus'a (geçmişe) bakarak kendi geleceğine yönelirken; Epimetheus, Prometheus'a (geleceğe) bakarak, kendi geçmişine yönelir. Epimetheus'un geçmişe odaklanması yani kendi olması için, bir ötekine, kendindeki ötekine ihtiyacı var; Prometheus'un geleceğe yönelmesi yani kendi olması için, bir ötekiyle, kendindeki ötekiyle karşılaşması gerekir. Benliğin birliğinin olanağı böylece her iki kardeşin karşılaşma anında birbirini ve ötekini tanımaları ve kendi sınırlarının farkında olmalarını sağlar. Bu farkındalık, insan doğasında mevcut olan eksikliğin ve bu eksikliğin doldurulamayacağını farkındalığıdır. İnsan kendi varoluşsal eksikliği tamamlama ve kendi bütünlüğünü elde etme çabasında, bu bütünlüğün asla tamamlanamayacağını ve eksikliğin giderilemeyeceğinin farkındalığını kazanarak eyler. Karşılaşma anının belirgin kıldığı şey, Prometheus'un ve Epimetheus'un ötekinin dolayımı aracılığıyla bu eksikliğe ilişkin unutkanlıklarını hatırlamaları ve bu hatırlama sayesinde ötekiyle ilişkide kendi tekil hareketlerini gerçekleştirmeleridir. Prometheus'un cezasının tamamlandığı bu an, artık kartal beslenmek için karaciğere ihtiyaç duymaz. Çünkü bu an, kartalın ölümü ve Prometheus'un özgürlük anıdır. Ama bu karşılaşmada elde edilen farkındalık ve birlik anı, bir kez gerçekleşen ve ebediyen süren bir an değildir. Yine de zamanın çoklu mekana genişlemesine ve mekanın da zamana açılıp çeşitlenmesine olanak tanıyan bu anın, bilinçli farkındalıkla sürdürülüp, çoğaltılması Prometheusçu insan için olanaklıdır.

6. SONUÇ

Farklı açılardan sürekli yeniden anlatılan Prometheus miti, tüm anlatılarda insanlığın düşünsel, sanatsal, felsefi ve teknik yaratımına ilham olmuş bir figür olarak sunulur. Bu anlatılarda Prometheus genellikle insanın kültürel ve bilimsel gelişimini olanaklı kılan teknik ve becerileri, insanlığa armağan eden hayırsever bir kahraman olarak ele alınır. Bu çalışmada Prometheus'un insanlığa armağan ettiği bilgi, beceri ve yetilerden ziyade, insanın zor, ıstıraplı, günahkar ama aynı zamanda özgür, belirsiz olanaklara açık ve yaratıcı bir kendiliğe ulaşma serüveninde Prometheus'un tutkulu çağrısına kulak verilir. İnsanın kendi olma serüveni, insanlığın tüm zamanları aşan, evrensel bir sorundur. Düşünce tarihi bu sorunsala ilişkin çok çeşitli ve farklı yanıtlar getirmiştir. Ama felsefi düşünce etkinliği, bu sorunsalı yanıtlamaktan ziyade, derinleştirme çabasında yeni ve yaratıcı alanlara açılmayı zorunlu kılar. Bu nedenle bu çalışma mitin görünür kavramları altında gizli olan sembolik anlamları açarak, insanlığın eksikliğe dayalı, belirsiz varoluşunun izini sürmeye ve çağdaş insanlığın sefaleti olan kendine yabancılaşmayı, Prometheuscu bir bakış açısıyla sorgulayıp, aynı zamanda aşma olanağına yönelir. Prometheus hem varoluşunun açmazında insanın kendini özdeşleştirebileceği hem de bu açmazdan çıkışın olanağını belirginleştiren bir figür olarak izini sürebileceği ölümsüz bir karakterdir. Onun durumu, çağlar boyu insanlığın durumunu yansıtır. Tüm durumlar ve koşullar içinde "*insan nasıl kendisi olur?*" sorusuna Prometheusçu bir yanıt, olanaklı görünür. Benliğin kendi birliğini edinme ve sürdürme süreci, düşüşün, bölünmenin, ayırımın, merkezi bir egonun ve aynı zamanda başkaldırının, karşı-duruşun, mesafenin, özgürlüğün, yaratıcılığın ve sevginin birlikteliğini içeren, tamamlanamaz bir serüvendir. Bu serüvenin olanağı, birlikteliğin farkındalığıyla eylemeye dayanır. Dolayısıyla Prometheus mitinde belirginleşen ikiz kardeşlerin birlik anı, çalıntı ateşin insan ruhunda ışıldadığı ve özgür ve yaratıcı kendiliğin parıldadığı andır. Prometheus, bu anı yüreğinde duyumsayan her insanda yeniden canlanan, ölümsüz bir varoluştur.

KAYNAKÇA

- Aiskhylos. (1968). *Zincire vurulmuş Prometheus*. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu (Çev.), Bilgi Yayınevi.
- Balaban, O. (1987). The myth of protagoras and plato's theory of measurement. *History of Philosophy Quarterly*, 4(4), 371-384. <https://www.jstor.org/stable/27743826>.
- Corbeau, C. (2005). *From myth to symbol: nineteenth century interpretations of prometheus*. <https://www.semanticscholar.org/paper/From-myth-to-symbol>.
- Dorfman, E. (2017). Titanic times: epimetheus and prometheus between differance and deferred action. *SubStance*. 46(3), 61-65.
- Dougherty, C. (2005). *Prometheus*. Routledge.
- Ferrarin, A. (2000). Homo faber, homo sapiens, or homo politicus? Protagoras and the myth of Prometheus. *The Review of Metaphysics*, 54(2), 289-319. <https://www.jstor.org/stable/20131532>.
- Franssen, T. (2014). *Prometheus through the ages: from ancient trickster to future human*. <https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle>.
- Goethe, J. W. (2002). *The poems of Goethe*. Edgar Alfred Bowring (Trans.), Pennsylvania State University.
- Hesiodos, (1977). *Hesiodos eseri ve kaynakları*. S. Eyüboğlu ve A. Erhat (Çev.), Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Huckel, H. (1955). The tragic guilt of prometheus. *American Imago*, 12(4), 325-336.
- Kerényi, C. (2012). *Prometheus: insan varoluşunun arketip imgesi*. Türel T. (Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Platon. (2009). *Diyaloglar*. (5. Basım), Remzi Kitabevi.
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik*. T. Ilgaz ve G. Çankaya Eksen (Çev.). 2. Baskı, İthaki Yayınları.